22 පාඩම

බුදුමග පහන් එළි

1. චතුරාර්ය සත්‍යය

අරියසච්ච යනු උතුම් සත්‍යය යන අර්ථය යි. පරමසච්ච යනුවෙන් ද මෙය අර්ථවත් කෙරේ. බුධ (බෝධනේ) ධාතුවෙන් නිපන් බුද්ධ ශබ්දයෙන් ද අර්ථවත් වන්නේ ආර්යසත්‍ය සතර අවබෝධ කරගත් බව යි. මෙය තවත් අයෙකුගේ ආධාර උපකාර නොමැතිව ගෞතම බුදුරදුන් විසින් ම දුන අවබෝධ කරගත් බැවින් මෙයට සාමුක්කංසික දේශනාව යයි ව්‍යවහාර කරනු ලැබේ. චතුරාර්ය සත්‍යය නම්,

1. **දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යය**
2. **දුක්ඛසමුදය ආර්ය සත්‍යය**
3. **දුක්ඛනිරෝධ ආර්ය සත්‍යය**
4. **දුක්ඛ නිරෝධගාමිණී පටිපදාර්යසත්‍යය** යනුයි.

මෙය දුක, දුකට හේතුව (තෘෂ්ණාව) දුක නැති කිරීම (නිවන) දුක නැති කිරීමේ මාර්ගය (ආර්ය අෂ්ටාංගිකමාර්ගය) ලෙස ද කෙටියෙන් හැඳින්විය හැකි ය.

චතුරාර්ය සත්‍යය බුදුදහමේ හදවත බඳු ය. ලොව එදා අසත්‍යය මුසාව රජයන යුගයක බුදුරදුහු නිවැරදි පරම සත්‍යය යනු කුමක් දැයි ලොවට හෙළි කළහ. ඒ නිසා අසත්‍ය නම් මායා පටලයෙන් ලෝක සත්ත්වයාට නිවැරදි සත්‍යය පහදා දුන් නිසා මෙය අරියසච්ච නමින් හැඳින් වේ. සංයුත්තනිකායේ ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය මජ්ඣිම නිකායේ සච්ච විභංග සූත්‍රය, ඇතුළු දීඝනිකාය, සංයුත්ත නිකාය, අංගුත්තර නිකාය සහ ඛුද්දක නිකාය යන ග්‍රන්ථාගත සූත්‍රවල චතුරාර්ය සත්‍යය නන් අයුරින් විස්තර කොට ඇත.

සංසාරගත දුකත් සමාජගත දුකත් එය හටගන්නා බලවේගත් ඉන් මිදෙන නිවන සහ මැදුම් පිළිවෙතත් ගැන කියවෙන සිද්ධාන්තයක් නිසා චතුරාර්ය සත්‍යය සමස්ත බුද්ධ ධර්මයේ අනන්‍යතාව ප්‍රකාශ වන දාර්ශනික සිද්ධාන්තයක් ලෙස දැක්විය හැකි ය.

චතුරාර්ය සත්‍යය දාර්ශනික මට්ටමෙන් සෙසු නිකාය ග්‍රන්ථවල විග්‍රහ කෙරෙන අතර සංයුත්තනිකායේ සච්චසංයුක්තයේ එන කුඩා අනුකුඩා සූත්‍ර ගණනාවක එහි අර්ථාන්විත වටිනාකම පැහැදිලි කර ඇත.

"සත්වයා දිගු කලක් සසර සැරිසරන්නේ චතුරාර්ය සත්‍යය අවබෝධ නොකිරීම නිසාවෙනි." (සංයුත්ත නිකායේ කෝටිගාම සූත්‍රය)

"චතුරාර්ය සත්‍යය දැකීම විජ්ජා නම් වේ. චතුරාර්ය සත්‍යය නොදැනීම අවිජ්ජා හෙවත් අවිද්‍යා නම් වේ." (සංයුත්ත නිකායේ අවිජ්ජා සූත්‍රය)

අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා යන්නෙන් ද එය පැහැදිලි වේ.

"බුදුරදුන් වදාළ මෙම ආර්යසත්‍ය හතර කිසිදා කිසි ම අයුරකින් වෙනස් නොවේ. හිස් නොවේ. විපර්යාසයකට භාජනය නොවේ." (සංයුත්ත නිකායේ තථ සූත්‍රය)

දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යය පිරිසිඳ දැනගත යුතු ය. (පරිඤ්ඤෙය්‍ය)

දුක්ඛ සමුදය ආර්ය සත්‍යය ප්‍රහාණය කළ යුතු ය. (පහාතබ්බං)

දුක්ඛ නිරෝධය සාක්ෂාත් කළ යුතු ය. (සච්ඡිකාතබ්බං)

දුක්ඛ නිරෝධගාමිණී පටිපදාව වැඩිය යුතු ය. (භාවේතබ්බං) (සංයුත්ත නිකායේ පරිඤ්ඤෙය්‍ය සූත්‍රය)

දිනක් බුදුරදුහු භික්ෂු පිරිස සමග කොසඹෑනුවර ආසන්නයේ සිංසපා (ඇට්ටේරියා) වනයට වැඩම කළ සේක. ඇට්ටේරියා කොළ මිටක් අතට ගත් බුදුරදුහු බිම විසිරී තිබෙන ඇට්ටේරියා පත්‍ර ප්‍රමාණය වැඩි බවත්, අතට අහුලා ගත්තේ ස්වල්පයක් බවත් පෙන්වා එසේ ම, තමන් ලෝක සත්ත්වයාට චතුරාර්ය සත්‍යය දේශනා කළ බවත් දේශනා නොකළ තවත් බොහෝ දේ තිබෙන බවත් වදාළ සේක. **(සංයුත්ත නිකායේ සිංසපා සූත්‍රය)**

දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යය

චතුරාර්ය සත්‍යයෙහි ඉගැන්වෙන පළමු ආර්ය සත්‍යය නම් දුක්ඛ ආර්ය සත්‍යය යි. මෙය පිරිසිඳ දතයුතු බව (පරිඤ්ඤෙය්‍ය) සඳහන් විය. ලොව රඳා පවතින්නේ දුක මත ය යන සංකල්පය සමාජය අතර ආගමික වශයෙන් මුල් බැසගෙන ඇත. මේ නිසා දුක යනු කුමක් දැයි විමසා බැලිය යුතු ය. "ඉපදීම දුකකි. ජරාවට (මහලු බව) පත්වීම දුකකි. ලෙඩරෝග වැළඳීම දුකකි. මරණය දුකකි. ප්‍රියයන්ගෙන් වෙන්වීම දුකකි. අප්‍රියයන් සමග එකතුවීම ද දුකකි. කෙටියෙන් ම පංච උපාදානස්කන්ධය ම දුකකි."

ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං අප්පියෙහි සම්පයොගො දුක්ඛො පියෙහි විප්පයොගො දුක්ඛො යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා.

(සංයුත්ත නිකායේ ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය)

දුක්ඛ යන්නෙහි අර්ථය දාර්ශනික වශයෙන් ගෙන බලනවිට පාලනය කරගත නොහැකි බව, හිස් බව, අසාරකම යන අරුත් එහි ගැබ් වී පවතී. චතුරාර්ය සත්‍යයේ පදනම දුක්ඛ සංකල්පය යි. සමස්ත චතුරාර්ය සත්‍යය තිපරිවට්ට හෙවත් වෘත්ත තුනකින් සමන්විත වූ දොළොස් ආකාරයකට විග්‍රහ කොට ඇත. එනම්,

- සත්‍යඥාන
- කෘත්‍යඥාන
- කෘතඥාන

යනුවෙනි.

මෙය සමුදය, නිරෝධ, මග්ග සත්‍යවලට ද එක සේ අදාළ වේ. ලොව සියලු දෙනා සැප විඳීමට කැමති ය. සැප විඳීම යනුවෙන් ලෞකික සමාජය අපේක්ෂා කරන්නේ චක්ඛු (ඇස) - රූප, සෝත (කණ) - ශබ්ද, ඝාණ (නාසය) - ගන්ධ, ජිව්හා (දිව) - රසය, කාය (ශරීරය) - ස්පර්ශය යනු පංච ඉන්ද්‍රියයන් මගින් ඒවාට විෂය වන අරමුණු වින්දනය කිරීම වේ. දුක්ඛ සංකල්පනාව ලොවට විෂය වන ආකාර තුනක් පිළිබඳ ව මූලික අධ්‍යයනයේ දී හෙළි වේ.

- **දුක්ඛ දුක්ඛතා**
- **විපරිණාම දුක්ඛතා**
- **සංඛාර දුක්ඛතා**

යනුවෙනි.

ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණවලට ගොදුරු වෙමින් සත්ත්වය එදිනෙදා විඳින දුක දුක්ඛදුක්ඛතා නම් වේ. විපරිණාම දුක්ඛ යනු වෙනස්වීම නිසා ඇතිවන දුක වේ. නිරෝගී අයකු රෝගියෙකු වීම තරුණ අයකු මහලු වීම ආදී විපර්යාස පදනම් කරගත් දුක මෙයට අයත් වේ. සංඛාර දුක්ඛතා යනු දාර්ශනික විවරණයකි. මම යන සම්මුතිය පඤ්ච උපාදානක්ඛන්ධ ලෙස විග්‍රහ කිරීමෙන් හෙළිවන්නේ සංඛාර දුක්ඛය යි. **(සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා)** යනුවෙනි. දම්සක්පැවතුම් සූත්‍රයේ අංග අටකින් විග්‍රහ කෙරෙන දුක මජ්ඣිම නිකායේ සච්ච විභංග සූත්‍රයේ ද දුක අංග දහයකින් විග්‍රහ වේ.

දුක්ඛසමුදය ආර්ය සත්‍යය

දුකට බලපාන හේතුව දුක්ඛසමුදය නම් වේ. මෙයින් ප්‍රකට වන්නේ ද හේතු-ඵල න්‍යායයි තෘෂ්ණාව නම් හේතුව නිසා දුක නමැති ඵලය උපදී. "මහණෙනි, මේ දුක්ඛ සමුදය ආර්ය සත්‍ය නම් තෘෂ්ණාව යි. තෘෂ්ණාව පුනර්භවය ඇති කරවයි. නන්දිරාගය සමග එක්වෙයි. ඒ ඒ භවයෙහි ඇලෙයි. ඒ නිසා දුකට හේතුවන තෘෂ්ණාව ප්‍රහාණය කළ යුතු යයි (පහාතබ්බං) බුදුදහම අවධාරණය කරයි. තෘෂ්ණාව තෙවැදෑරුම් වේ.

- **කාමතණ්හා**
- **භවතණ්හා**
- **විභවතණ්හා**

යනුවෙනි.

දුක හටගැනීම කෙසේ සිදුවේ ද? ඇසත් රූපයත් නිසා චක්ඛුවිඤ්ඤාණය උපදී. මේ තුන ම එකතුවීම නිසා ස්පර්ශය ගැටීම ඇති වේ. ස්පර්ශය නිසා වේදනාව, වින්දනය ද වේදනාව නිසා තණ්හාව ද උපදී. මෙය දුක හට ගැනීම නම් වේ යැයි. සංයුත්ත නිකායේ දුක්ඛ සූත්‍රයේ සඳහන් වේ.

එහි කාම තණ්හා යනු ඇස, කන, නාසය, දිව, ශරීරය යන පංච ඉන්ද්‍රියයන්ට විෂය වන රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ස්පර්ශ යනාදිය පිළිබඳ ඇල්ම, ආශා කිරීම, ඒවා පිනවීමේ කැමැත්තයි.

භවය සදාකාලික ලෙස සිතීම, භවයට ආශා කිරීම සදාකාලික ලෙස ජීවත්වීමට කල්පිත කිරීම භවතණ්හා නම් වේ. එය බුදුදහමේ ඉගැන්වෙන්නේ ශාස්වත දෘෂ්ටියට බැස ගැනීමක් ලෙස ය.

මරණින් මතු සත්වයාගේ ඉපදීමක් නැතැයි සිතා භවයෙන් නිදහස් යයි කල්පනා කිරීම විභවතණ්හා නම් වේ. එය උච්ඡේද දෘෂ්ටියට අනුගත වීමකි. තණ්හාව විවිධ අයුරින් මිනිසා මුළා කරන බව ත්‍රිපිටක සාහිත්‍යය තුළින් අනාවරණය වේ. රාගය, කාමය, ආශාව, ආලය, විෂමලෝභය (අභිජ්ඣා) බවට පරිවර්තනය වන්නේ ද මෙම තෘෂ්ණාව ම වේ.

මේ ලෝවැසියා ඌන ය අතෘප්තිමත් ය. තණ්හාවට දාසයෙකි.
(ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො (මජ්ඣිම නිකායේ රට්ඨපාල සූත්‍රය)
ලොව තෘෂ්ණාවෙන් පමුණුවනු ලැබේ. තණ්හාවෙන් එහෙ මෙහෙ ඇදගෙන යනු ලැබේ.
(සංයුත්ත නිකායේ තණ්හා සූත්‍රය)

දුක්ඛ නිරෝධ ආර්ය සත්‍යය

දුක්ඛ නිරෝධ ආර්ය සත්‍යය යනු දුක නැතිකිරීම වේ. සමාජගත දුකින් මෙන් ම පඤ්චස්කන්ධ සංඛ්‍යාත සංසාර දුකින් ද නිදහස් වීම දුක්ඛ නිරෝධය යි. එය බුදුදහමේ ඉගැන්වෙන පරම නිෂ්ඨාව වේ. මුලින් සඳහන් කළ තෘෂ්ණාව ඉතිරි නොකොට ඉවත් කිරීම, නැති කිරීම අත් හැරීම මුළුමනින් ම ඉවත දැමීම ඉන් මිදීම සහ නොඇලීම දුක්ඛ නිරෝධ සත්‍යය නම් වේ.

ඒ අනුව දුක්ඛ නිරෝධය පිණිස තණ්හාව දුරුකළ යුතු වේ. රාගය, ද්වේෂය, මෝහය දුරු කිරීම ද නිවන නම් වේ (රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො නිබ්බානං) යයි සං.නි. සමථ විපස්සනා සූත්‍රයේ සඳහන් වේ.

පංච උපාදානස්ඛන්ධය පිළිබඳ ඡන්ද රාගය දුරු කිරීම, නැති කිරීම නිර්වාණය වන බව ද ඉගැන්වේ. නිවන ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කළයුතු ධර්මයකි. එය වින්දනය නොකළ හැකි ය. හේතු-ඵල දහමට අයත් නොවේ. ඒ නිසා නිවන අසංඛත දහමකි. හේතු-ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් උපදින දේවල් සංඛත නම් වේ.

ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් සකස් නොවූ, (අසංඛත) කෙළවර, රතියේ අභාවය, (අරති) ආශ්‍රව රහිත, (අනාසව) පරම සත්‍යය, (පරමසච්චං) භව චක්‍රයෙන් එතෙරවීම, (පාරං) සියුම් ධර්මය, (නිපුණං) දැකීමට අපහසු, (සුදුද්දසං) ජරාවෙන් තොර, (අජරං) මරණ රහිත (අමතං) ආදී වශයෙන් විවිධ දාර්ශනික වචන තෙතිසකින් නිවන හඳුන්වා ඇති ආකාරය සං.නි. අසංඛත සංයුත්තයෙන් හෙළි වේ.

1. සෝපාදිශේෂ පරිනිර්වාණ ධාතුව **(පංචස්කන්ධය සහිතව කෙලෙසුන්ගේ පිරිනිවීම)**
2. අනුපදිශේෂ පරිනිර්වාණ ධාතුව **(බිඳීයාම හෙවත් මරණය)**

යනුවෙන් පඤ්චස්කන්ධය දුක්ඛනිරොධය හෙවත් පිරිනිවීම දෙයාකාර ය.

දුක්ඛ නිරෝධගාමිණී පටිපදාආර්යසත්‍යය

නිර්වාණය අවබෝධ කිරීමෙන් සංසාර දුක අවසන් වේ. ඒ සඳහා දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිණී ප්‍රතිපදාවට අදාළ මාර්ගය වැඩිය යුතු ය. (භාවෙතබ්බං) ඒ අනුව චතුරාර්ය සත්‍යයේ අවසාන සත්‍යයෙන් නිවන් මග ප්‍රකාශ වේ. ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය නම් වූ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව (මජ්ඣිමා පටිපදා) මේ සඳහා අනුගත ඒකායන මාර්ගය වේ. ග්‍රාම්‍ය වූ පෘථග්ජනයාට අයත් අනාර්ය වූ අනර්ථකර වූ ශරීරයට අධික සැපදීම නම් වූ කාමසුඛල්ලිකානුයෝගය ද, ශරීරයට අධික දුක් දීම නම් වූ අත්තකිලමථානුයෝගය ද යන අන්ත දෙකින් මිදුණු ප්‍රතිපදාව මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව හෙවත් මැදුම් පිළිවෙත බව ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රයේ සඳහන් වේ. මෙම ප්‍රතිපදාව නෙත් පාදන (චක්ඛුකරණී) ඥානය වඩන (ඤාණකරණී) සංසිඳීමට (උපසමාය) විශේෂ ඥානය පිණිස (අභිඤ්ඤාය) මනා අවබෝධය පිණිස (සම්බොධාය) කෙලෙස් නිවීම පිණිස (නිබ්බාණාය) හේතු වන බව ද එහි වැඩි දුරටත් සඳහන් වේ. ඒ අනුව මෙය දුක්ඛ නිරෝධගාමිණී ප්‍රතිපදාර්ය සත්‍යය නම් වේ. එනම්, ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය යි.

සම්මා දිට්ඨි - නිවැරදි දැකීම		ප්‍රඥා
සම්මා සංකප්ප - නිවැරදි සංකල්පනා		
සම්මා වාචා - නිවැරදි වචන		සීල
සම්මා කම්මන්ත - නිවැරදි කර්මාන්ත		
සම්මා ආජීව - නිවැරදි දිවිපැවැත්ම		
සම්මා වායාම - නිවැරදි උත්සාහය		සමාධි
සම්මා සති - නිවැරදි සිහිය		
සම්මා සමාධි - නිවැරදි සමාධිය		

යම් ශාසනයක ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය පවතී නම් එම ශාසනයේ සෝවාන් සකදාගාමී, අනාගාමී, අරහත් යන පුද්ගලයන් සිවුදෙනා ම සිටින බව සුභද්ද භික්ෂුව අමතා බුදුරදුහු වදාළ සේක. ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයෙහි පිළිවෙත් පිරීම නිසා පිරිසිදු කාය කර්ම, වචී කර්ම, මනෝ කර්ම සිදු වේ. ආර්ය මාර්ගයේ යහපත් වූ අංග අට සම්පූර්ණ කිරීමෙන් සියලු දේ පිළිබඳ සත්‍යතාව වැටහීමෙන් සම්මාඤාණය පහළ වේ. ඒ සමඟ සංසාරය හා බැඳුණු සියල්ලෙන් මිදී සම්මා විමුක්තිය උදාවීමෙන් මෙම ආර්ය මාවතේ ඵල සිද්ධිය ද උදාවේ. සම්මා දිට්ඨි ආදී මෙම විමුක්ති මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයාට සතර සතිපට්ඨාන සතර සම්‍යක්ප්‍රධාන සතර ඍද්ධිපාද පංචඉන්ද්‍රිය පංචබල සප්තබොජ්ඣංග ද සඵල වන බව මජ්ඣිමනිකායේ මහා සළායතනික සූත්‍රයේ සඳහන් වේ.

2. පටිච්චසමුප්පාදය

පටිච්චසමුප්පාදය යනු හේතු-ඵල දහම යි. ගෞතම බුදුරදුන් සම්බෝධි ඥානය ලබා අනතුරුව සත්සතිය ගත කරද්දී පළමුවන සතියේ අවසාන දින රාත්‍රියෙහි පටිච්චසමුප්පාද ධර්මය අනුලෝම - පටිලෝම වශයෙන් මෙනෙහි කළ බව ඛුද්දකනිකායේ උදාන පාළි, පඨමබෝධි හා දුතියබෝධි සූත්‍රවල සඳහන් වේ.

බුදුරදුන් දේශනා කළ මෙම හේතු-ඵල දහම දීඝනිකායේ මහානිදාන සූත්‍රයේ ද, මහාවග්ග පාළියේ ද මජ්ඣිමනිකායේ චූලසකුළුදායී සූත්‍රයේ ද මැනවින් විවරණය වේ.

''අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා'' යනුවෙන් මෙනෙහි කිරීම අනුලෝම න්‍යාය ලෙස ද, ''අවිජ්ජා නිරෝධා සංඛාර නිරෝධො'' යනුවෙන් මෙනෙහි කිරීම පටිලෝම න්‍යාය ලෙස ද හැඳින් වේ.

එහි අදහස අවිජ්ජා ආදි ධර්ම එකින් එක අනෙක් ධර්ම පහළවීමට හේතු වෙයි. එසේ හටගැනීමෙන් මේ මහා දුක් කඳ පහළවෙයි.

අවිජ්ජාවේ පටන් එක් එක් ධර්මය නැසීමෙන් සෙසු ධර්ම නැසී යයි. එයින් මේ මහා දුක්කඳ කෙළවර වෙයි යනු ය.

ප්‍රාග් බෞද්ධ ජන සමාජයේ තිබූ ලෝකය දෙවියන්, බඹුන් විසින් මවන ලදැයි කියන ඊශ්වර නිර්මාණවාදය, සියල්ල කර්මයෙන් ම සිදුවේ යැයි කියන පුබ්බේකතහේතුවාදය සියල්ල ඉබේ පහළ වේ යැයි කියන අධිච්ච සමුප්පන්නවාදය ආදී වාද සියල්ල මේ නිසා ප්‍රතික්ෂේප වූ බව පැහැදිලි ය. පටිච්චසමුප්පාදය අංග දොළොහකින් සමන්විත වේ.

අවිජ්ජා, සංඛාර, විඤ්ඤාණ, නාමරූප, සළායතන, ඵස්ස, වේදනා, තණ්හා, උපාදාන, භව, ජාති, ජරා මරණ වශයෙනි. යමෙක් පටිච්චසමුප්පාදය දකියි ද හෙතෙම ධර්මය දකියි. (යො පටිච්චසමුප්පාදං පස්සති - සො ධම්මං පස්සති) යනුවෙන් මජ්ඣිම නිකායේ මහාහත්ථිපදෝපම සූත්‍රයේ සඳහන් වේ. එයින් අදහස් වන්නේ බුදුදහම යනු හේතුඵල න්‍යාය පදනම් කරගත් ඉගැන්වීමක් බවයි.

අස්සජි තෙරුන් හමුවූ උපතිස්ස පරිබ්‍රාජකයා බුදුරදුන්ගේ නව දහමේ ස්වභාවය කවරේ දැයි විමසූ කල්හි උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළ සේක.

"යෙ ධම්මා හෙතුප්පභවා - තෙසං හෙතුං තථාගතො ආහ.
තෙසං ච යො නිරොධො - එවං වාදී මහා සමණො."

යමක් හේතුන්ගෙන් හටගනී ද ඒවායේ හේතුව තථාගතයන් වහන්සේ වදාළහ. ඒ හේතු නැසීමෙන් එහි ඵලය ද නැසෙන බවත් මහා ශ්‍රමණයන් වහන්සේ වදාරති.

යනුවෙනි.

පටිච්චසමුප්පාදයට අදාළ මූලික සූත්‍රය ලෙස සලකන්නේ මෙම දාර්ශනික සංකල්පනාව යි.

1. අසමිං සති ඉදං හොති (මෙය ඇති කල්හි මෙය පවතී)
2. ඉමසස උපපාදා ඉදං උපපජ්ජති (මෙය ඉපදීමෙන් මෙය උපදී)
3. ඉමසමිං අසති ඉදං න හොති (මෙය නැති කල්හි මෙය නොවේ)
4. ඉමසස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති (මෙය නිරුද්ධ වීමෙන් මෙය නිරුද්ධ වේ)

(මජ්ඣිම නිකාය, චූලසකුළුදායි සූත්‍රය)

දිනක් ආනන්ද තෙරණුවෝ බුදුරදුන් හමු වී පටිච්චසමුප්පාද ධර්මයේ ගම්භීරතාව ගැන සාකච්ඡා කළහ. මෙම හේතු-ඵල සිද්ධාන්තය කොතරම් ගැඹුරු පෙනුමක් තිබුණත් තමන්ට එය සරලව වැටහෙන බව එහිදී ආනන්ද තෙරුන් වහන්සේ වදාළ සේක. එවිට ආනන්දය, එසේ නොපවසන්න. පටිච්චසමුප්පාදය ඉතා ගැඹුරු ය. ගැඹුරු සේ පෙනේ. මේ ධර්මය අවබෝධ නොකිරීමෙන් මේ සත්ත්වයා තවදුරටත් සසර සැරිසරයි. නූල් පන්දුවක් මෙන් අවුලක පැටලී සිටී යයි බුදුරජාණන් වහන්සේ වදාළ සේක.

(දීඝ නිකාය මහානිදාන සූත්‍රය)

එහි අදහස නම් මෙලොව කොතරම් ආගම් ධර්ම තිබුණත් ඒ කිසි දහමක් මේ දුකට නියම හේතුව නොකියන බැවින් මෙලොව සැබෑ තත්ත්වය වටහා ගත නොහැකි ව සත්ත්වයා අතරමං වී සිටින බව ය.

කර්මය

කර්ම සංකල්පයට ප්‍රාග් බෞද්ධ ජන සමාජයේ ද ඉඩක් තිබුණි. ක්‍රි.පූ. 7 සියවසේ පමණ පහළ වූ උපනිෂද් චින්තන ධාරාවේ හොඳ-නරක ක්‍රියා හා මරණින් මතු සත්ත්වයාගේ ස්වභාවය පිළිබඳ සාකච්ඡා කර තිබූ බව උපනිෂද් සාහිත්‍ය ග්‍රන්ථවලින් හෙළි වේ.

කර්මය පිළිබඳ බෞද්ධ නිර්ණායකය වන්නේ චේතනාව කර්මය බවත් සිතින් සිතා කයෙන් වචනයෙන් සහ මනසින් ක්‍රියාකරන බවත් ය. (චේතනාහං භික්ඛවේ කම්මං වදාමි චේතයිත්වා කම්මං කරෝති කායේන වාචාය මනසා - අංගුත්තර නිකාය, නිබ්බේධික සූත්‍රය)

ඒ අනුව චේතනාව කර්මය බවත් සිත, කය, වචනය යන තිදොර ඔස්සේ එය ක්‍රියාකාරී වන බවත් පැහැදිලි කර ඇත. තෝදෙය්‍යපුත්‍ර සුභ මාණවකයා දිනක් බුදුරදුන් හමු වී විමසන්නේ සමාජය තුළ පවතින විෂමතාව, දුප්පත් පොහොසත්, රූප, වර්ණ, දුර්වර්ණ, අංග විකල ආදිය පිළිබඳ ගැටලුව කුමක් ද යනුවෙනි.'' එහිදී සත්වයා කර්මය ස්වකීයකොට, කර්මය දායාද කොට, කර්මය උත්පත්ති ස්ථාන කොට, කර්මය ඥාති කොට කර්මය පිළිසරණ කොට පවතින බවත් සත්ත්වයා හීනප්‍රණීත වශයෙන් බෙදීමේ දී කර්ම විෂය බලපාන බවත් බුදුරදහු වදාළ සේක. (කම්මස්සකා මානව සත්තා කම්මදායාදා කම්මයොනි කම්මබන්ධු කම්මපටිසරණා, කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං හීනප්පණීතතාය - මජ්ඣිම නිකාය චුල්ලකම්ම විභංග සූත්‍රය)

සියල්ල කර්මයෙන් සිදු නොවේ.

කර්මය පුද්ගල ජීවිතයට බලපාන ප්‍රත්‍ය විසි හතරෙන් එකකි. (කම්ම පච්චය) ජීව-අජීව සියල්ලට බලපාන නියාම ධර්ම පහක් ද වේ. එනම්,

1. **උතු නියාම**
2. **බීජ නියාම**
3. **චිත්ත නියාම**
4. **ධම්ම නියාම**
5. **කම්ම නියාම** යනු යි.

මේ අනුව ලොව බොහෝ දේ සිදුවන්නේ විවිධ නියමයන්ට අනුවය. කර්මය නිසා ම නොවේ. කර්මය යනු එම නියම පහෙන් එකක් පමණි.

අඹ බීජයකින් අඹ පැළයක් හට ගනී. ස්ත්‍රී බීජයකින් ස්ත්‍රියක් ද, පුරුෂ බීජයකින් පුරුෂයෙක් ද හටගනී. එය බීජ නියාමයයි.

ඒ හටගත් ගහවැල හෝ සත්ත්වයා, ආහාර, අව්ව වැස්ස ආදී පාරිසරික ප්‍රත්‍ය නිසා වැඩේ. ඒ උතු නියාමයයි.

හොඳ කෙනෙක් හිත නරක් වීමෙන් නරක වැඩක් කරයි. නරක කෙනෙක් හිත වෙනස් වී හොඳ වැඩ කරයි. ඒ චිත්ත නියාමයයි.

ලොව අප කිසිවෙකුට වෙනස් කළ නොහැකි ඉර පැයීම, සඳ පැයීම, රෑ දවල් ආදී ධර්මතා තිබේ. ඒ ධම්ම නියාමයයි. සියලු දේට පොදු අනිත්‍යතාව දුක්ඛතාව ආදිය ධම්ම නියාමය ම යි.

මේ සියල්ල අතර අප පෙර කළ කර්ම හෝ දැන් කරන කර්මවල විපාක ද විඳීමට සිදුවේ. එය කම්ම නියාම ය යි.

බෞද්ධ කර්ම සංකල්පය ගැන සාකච්ඡා කරන විට එහි ප්‍රධාන කොටස් දෙකක් තිබෙන බව මජ්ඣිම නිකායේ මහා කම්මවිභංග සූත්‍රයෙන් හෙළි වේ.

1. **දස කුසලකර්ම**
2. **දස අකුසලකර්ම**

මේවා තිදොර හා සම්බන්ධ වේ.

ප්‍රාණඝාත අදත්තාදාන කාමමිථ්‍යාචාර	කය - අකුසල
මුසාවාද පිසුණාවාචා ඵරුසාවාචා සම්ඵප්පලාප	වචන - අකුසල
අභිධ්‍යා (විෂම ලෝභය) ව්‍යාපාද මිථ්‍යා දෘෂ්ටි	සිත - අකුසල

මේ අනුව කුසල, අකුසල කර්ම සිදු කිරීම පුද්ගලයා සසර කරන ක්‍රියාදාමයකි. යම් බීජයක් රෝපණය කළේ නම් එබඳු ආකාර ප්‍රතිඵල ලැබේ. යහපත කරන්නා යහපත් ප්‍රතිඵලත් අයහපත කරන්නා අයහපත් ප්‍රතිඵලත් වින්ද යුතු ය.

යාදිසං වපතෙ බීජං - තාදිසං හරතෙ ඵලං
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං - පාපකාරී ච පාපකං

පුනර්භවය

පුනර්භවය හා නිර්වාණය ගැන කරුණු අධ්‍යයනයේ දී කර්මවල බලපෑමත් සෘජුව ම එයට දායක වේ. සත්වයා සසර යළි උපදින්නේ (පුනරුත්පත්ති) හෝ නැවත නැවත භව චක්‍රයට එළඹෙන්නේ (පුනර්භව) හොඳ නරක කර්ම රැස්කිරීම නිසා ය. බුදු, පසේබුදු මහරහත් උතුමෝ කර්ම රැස් නොකරති. ඒ පිරිසට රාග, ද්වේෂ, මෝහ කෙලෙස් නොමැත. පුරාණ කෙලෙස් දුරුකළ ආර්ය උතුමෝ අළුත් කර්ම රැස් නොකරති. මතු භවය කෙරෙහි ඒ උතුමන්ගේ ඇල්මක් නොමැති බව සුත්ත නිපාතයේ රතන සූත්‍රයේ සඳහන් වේ.

ඛීණං පුරාණං නවං නත්ථි සම්භවං
(රතන සූත්‍රය)

අප සංසාරයේ යළි උපදින්නේ තෘෂ්ණාව නිසා ය. කිසියම් ගසක මුල උපද්‍රව රහිත ව තිබේ නම් ඒ ගස යළි යළිත් ලියලා දළු දමයි. එපරිදි මේ සත්ත්වයා ද තෘෂ්ණා මූලය උදුරා දමන තුරු යළි යළිත් සාංසාරික දුකට පත් වේ. තණ්හාවට දාසව තණ්හා දලෙහි ඇලුණු බැඳුණු අඳුරෙහි අතරමං වූ සත්ත්වයා සංසාරය දීර්ඝ කරගෙන පුනර්භවය ද ඇතිකර ගනියි. අවිද්‍යාව දුරු නොකළ තෘෂ්ණා සංයෝජන ඇති පුද්ගලයා මතු පුනර්භවයක උපදින බව අංගුත්තර නිකායේ අඤ්ඤා සූත්‍රයේ සඳහන් වේ.

පටිච්චසමුප්පාද න්‍යාය තුළ නිරූපනය වන සංසාර චක්‍රය තුළින් සත්ත්වයා නිවන් දක්නා තුරු සංසාරයේ ඉපදෙමින් මියයමින් සැරිසරන ආකාරය පැහැදිලි ය. බෝසත් ජාතක කථා වස්තු තුළින් ද සංසාරයේ පුනර්භව සිද්ධාන්තය සිදුවන ආකාරය තහවුරු වේ.

සත්ත්වයා මිය යන අවස්ථාවේ පහළ වන්නේ චුති සිත යි. යළි සසර ඉපදීම ප්‍රතිසන්ධි සිතක් පහළ වීම යි. අපේ භෞතික ශරීරයෙන් අප මියයන විට පළමුව ඉවත් වන්නේ විඤ්ඤාණය යි. ශරීරයේ උණුසුම හා වාතය ස්වල්ප වේලාවක් භෞතික ශරීරය තුළ පවතී. යළි පිළිසිඳ ගන්නේ ද විඤ්ඤාණය යි. එම විඤ්ඤාණයේ පැවැත්ම සඳහා භෞතික රූපයක් අවශ්‍ය වේ. එසේ යළි උපදින්නේ මිය ගිය පුද්ගලයාත් නොවේ. වෙන අයෙකුත් නොවේ. **(න ච සො න ච අඤ්ඤො)** මෙය දාර්ශනික සිද්ධාන්තයකි. කුඩා දරුවා තරුණයකු මහල්ලකු ජරා ජීර්ණ අයකු බවට පත් වේ. මහලු වූ පුද්ගලයා අර පළමුව උපන් දරුවා ම නොවේ. වෙනකෙනෙකුත් නොවේ. එහෙත් හැඩරුව ඉන්ද්‍රිය ක්‍රියාකාරිත්වය වෙනස් වේ.

මේ බුදුදහමේ ඉගැන්වෙන අනිත්‍ය සංකල්පනාව විපරිණාමය ආදියට සාපේක්ෂ වේ. මූලික බුදුදහමට අනුව මියයන පුද්ගලයා කර්ම නොසිඳී පවතිනතුරු යළි සසර උපත ලබයි. මෙය සනාතනික ධර්මතාවකි. බුදුරදුන් සතු මහා ප්‍රඥාව මගින් අවබෝධ කරගත් සත්‍ය සිද්ධාන්තයකි. මෙය අපට නොවැටහෙන්නේ අවිද්‍යාව (අවිජ්ජා) නිසා ය. අපගේ භෞතික ශරීරය (රූප) විනාශ වේ. එය ප්‍රත්‍යක්ෂ දෙයකි. එහෙත් නාම හෙවත් සිත චිත්ත පරම්පරාවක් ලෙස සසර සැරිසරයි. සමුදුරු රැල්ලක් වෙනත් රැල්ලක් මතුකොට තමා බිඳී යන්නාක් සේ චුතිසිත ප්‍රතිසන්ධි සිතක් ඇති කොට නැසී යයි.

අභ්‍යාස

01. ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය ත්‍රි ශික්ෂාවලට බෙදන්න
02. බෞද්ධ කර්ම සංකල්පය විග්‍රහ කොට ඇති ආකාරය පහදන්න.
03. පටිච්චසමුප්පාදයට අදාළ අංග දොළොස නම් කරන්න.

පැවරුම

01. බුදුදහමේ ඉගැන්වෙන මූලික දාර්ශනික සංකල්ප එකිනෙක කෙටියෙන් හඳුන්වා යහපත් ජීවිතයක් ගත කිරීමට ඒවා උපයෝගී වන්නේ කෙසේදැයි පැහැදිලි කරන්න.

භාවිතයට

වනං ඡින්දථ මා රුක්ඛං - වනතො ජායතී භයං
ඡෙත්වා වනං ච වනථං ච - නිබ්බනා හොථ භික්ඛවො

මහණෙනි, ගස නොව කෙලෙස් වනය කපව්. කෙලෙස් වනයෙන් භය ඇති වේ. ලොකු කුඩා කෙලෙස් නමැති වනයත් වනථයත් (කෙලස් ගතිය) කපා දමා, කෙලෙස් නැත්තෝ වව්.